

In Memoriam

Prof. dr. A. (Ad) Th. G. van Gennep
(1937-2019)

Op vrijdag 23 augustus 2019 over-

leed Ad van Gennep. Ad was emeritus hoogleraar Orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam en emeritus hoogleraar Verstandelijke Beperking aan de Universiteit Maastricht. Hij heeft gedurende bijna vijf decennia een stempel gedrukt op het denken en het handelen van professionals, beleidsmakers en wetenschappers in de Nederlandse zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Dat deed hij door helder en geargumenteed te pleiten voor vernieuwing in de sector. Dat deed hij kritisch en inspirerend, en met een warm hart voor de mensen om wie het ging.

Ad heeft zijn hele loopbaan in dienst gesteld van de pedagogiek. Hij begon als onderwijzer in Heerlen en ging van daaruit orthopedagogiek studeren aan de universiteit Nijmegen. Vervolgens werkte hij als orthopedagoog in de instelling Eemeroord te Baarn. Hierna werd hij wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Universiteit Leiden. In 1979 werd Ad bij de Universiteit van Amsterdam benoemd tot hoogleraar orthopedagogiek, in het bijzonder van de gehandicapte mens. In 1996 vertrok hij

naar Limburg waar hij was benoemd tot

bijzonder hoogleraar 'zorg voor verstandelijk gehandicapten' aan de Universiteit Maastricht. Hier stond hij aan de wieg van het Gouverneur Kremers Centrum, een academische werkplaats *avant la lettre*. Op 1 november 2002 ging hij daar met emeritaat. Zijn afscheidsrede geeft een treffend beeld van de denkwijze van Ad: de mens met verstandelijke beperkingen zien in de context van de samenleving¹. De titel van zijn eerste boek (1974) liet dat al treffend zien: *'Zwakzinnigheid als maatschappelijk probleem'*. In de titels van veel van zijn boeken daarna stond het begrip 'samenleving'. Hij heeft als geen ander duidelijk gemaakt hoezeer het lot van mensen met een verstandelijke beperking verbonden is met opvattingen over de aard van hun probleem en de plaats die hen wordt bedacht in de samenleving. Zijn boek *'Het Recht van de Zwakste. Nieuwe Lijnen in de Zwakzinnigenzorg'* (1976) had een grote

¹ 'De tweedeling. Verstandelijke handicap tussen wetenschap en samenleving' In Van Gennep, A., van Hove, G., & van Loon, J. (2003). *Voor en tegen. Vernieuwingen in de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap* (p.9-36). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.

impact op de Nederlandse zorg. Het zette aan tot reflectie en dwong zorgorganisaties tot het stellen van fundamentele vragen over hun visie op mensen met een verstandelijke beperking en op de zorg die zij voorstonden.

Bekend zijn Ad's schema's van begrippen die bij centrale paradigma's horen en vooral van de rol die aan mensen met een verstandelijke beperking werd toegekend als 'patiënt' (defectparadigma), 'leerling' (ontwikkelingsparadigma) of 'burger' (burgerschapparadigma). Hij schreef kritisch over de relatie tussen deze paradigma's en het overheidsbeleid. Zijn beknopte typering van grote begrippen als Verzorgingsstaat, Zorgzame Samenleving en Liberale Samenleving hielpen de complexiteit van het zorg- en ondersteuningssysteem in de gehandicaptenzorg inzichtelijk maken (afscheidsrede, o.c. p.36). Ad hield van orde scheppen in het denken.

Ad muntte meerdere begrippen in de sector zoals het begrip 'kwaliteit van bestaan'. Met deze vertaling van 'quality of life' / 'kwaliteit van leven', benadrukte hij dat bij kwaliteitszorg het leven van de persoon in de volle breedte centraal moet staan (existentie) en niet een beperkt aantal indicatoren zoals gebruikelijk in de medische praktijk (biologische factoren) of de gezondheidszorg-economie (QALY's) of soms nog in hedendaagse opvattingen over gezondheid waar kwaliteit van leven nagenoeg gelijk wordt gesteld met 'emotioneel welzijn'.

Hij muntte ook het begrip 'burgerschapparadigma', waarbij de persoon met een verstandelijke beperking wordt gezien als volwaardig deel uitmakend van de samenleving en niet

als persoon met een apart statuut vanwege zijn of haar beperkingen in het functioneren. Hij liet zien hoe dit onlosmakelijk samenhangt met het begrip 'kwaliteit van bestaan', met flexibele ondersteuning vanuit sociale en professionele netwerken, en met 'empowerment', het bevorderen van eigen regie over het leven.

Met het denken in modellen probeerde Ad als geen ander samenhang te verduidelijken tussen orthopedagogische theorieën, beleid en praktijk. Dit is voor vele generaties studenten maar ook voor professionals, wetenschappers en beleidsmakers inspirerend geweest. Hij kon als geen ander laten zien hoe wetenschappelijke en maatschappelijke opvattingen van invloed zijn op het leven van mensen met een verstandelijke beperking maar ook hoe die vertaald konden worden in praktisch handelen en het maken van keuzen in hun voordeel. Ad voedde zijn denken niet alleen met publicaties van Angelsaksische en Scandinavische auteurs maar gebruikte vaak literatuur van Duitse, Zwitserse en Oostenrijkse pedagogen en filosofen. Dat leverde verbreding van visie en van argumenten.

Ondanks de stelligheid waarmee Ad soms kon argumenteren, kon hij ook relativeren en wilde hij zeker geen dogma's of idolatrie in de zorg. Zo stelde hij bij het bespreken van 'zijn' burgerschapparadigma – in 1997 bij zijn oratie aan de Universiteit Maastricht nog 'burgerschapsperspectief' genoemd – dat de dynamiek van maatschappelijke ontwikkelingen dit paradigma ook zou vervangen door een ander. En dat dit paradigma ook andere paradigma's naast zich moest dulden.

Toen hij in 2017 80 jaar werd, wilde hij een 'afscheidsartikel' publiceren in NTZ (2017-4, p. 240-253). Daarin legt hij nog eens klip en klaar uit wat de functie van een paradigma is en beschrijft hij de idee van een 'intersectionaliteitsparadigma'. Hij besluit dat artikel met een voor Ad typische keuze: uitgaan van menselijke waardigheid en inclusie: *"Wij leven in een democratische samenleving, dit is een samenleving van en voor allen (inclusie). De grootste uitdaging voor onze samenleving is: hoe kunnen wij solidariteit en betrokkenheid opbouwen en in stand houden tussen mensen met verschillende behoeften opdat zij een menswaardig leven hebben (menselijke waardigheid)"* (p. 252). In 2011 had hij in NTZ (2011-3, p. 168-191) al uitvoerig gepleit voor 'menselijke waardigheid' als normatief fundament voor professionele hulpverlening.

In de periode 1996-2008 publiceerde Ad meer dan tien boeken onder meer bij het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (nu Vilans) en het Landelijk KennisNetwerk Gehandicaptenzorg. Daarbij kwamen vele thema's aan de orde zoals 'sociale netwerken', 'Active Support', 'professionaliteit in de hulpverlening', en 'wonen in de samenleving'. Ook maakte hij in die periode bewerkingen van internationale publicaties zoals 'Richtlijnen en principes voor de praktijk. Beoordeling, diagnose, behandeling en bijbehorende ondersteuning voor personen met verstandelijke beperkingen en probleemgedrag.' 'Richtlijnen voor de praktijk van onderzoek en diagnostiek van problemen met de geestelijke gezondheid bij volwassenen met een verstandelijke beperking'

NTZ was voor Ad een belangrijk forum. Hij heeft hierin dan ook veel gepubliceerd. Zijn artikelen bleven niet onopgemerkt. Niet zelden was een artikel van Ad de aanleiding voor lezers om in de pen te klimmen. Dit leverde replieken en soms polemieken op in de rubriek *Opinie*. Een voorbeeld daarvan is zijn artikel, samen met Geert van Hove, over de *'bruikbaarheid van het burgerschapsparadigma voor mensen met ernstige verstandelijke handicap'* (NTZ 2000-4, p. 246-255) dat ingezonden reacties opleverde tot in NTZ-2001-3.

Hij publiceerde ook samen met zijn promovendi. Daarbij werden resultaten van empirisch onderzoek besproken tegen een paradigma-tische achtergrond en werd de betekenis van de bevindingen aangegeven voor overheidsbeleid, bestuurders en professionals. Een fraai voorbeeld is het artikel van Ad Van Gennep en Henriëtte Ruigrok over deinstitutionalisatie en integratie (NTZ, 2002-2, p. 104-119).

Ad bleef tot het laatst actief en betrokken bij zijn vak. Een week vóór zijn overlijden bezocht ik Ad in het verpleeghuis te Blaricum waar hij sinds enige tijd verbleef omdat de ziekte PSP - een vorm van Parkinsonisme - bij hem tot ernstige beperkingen had geleid. Wij brachten een middag al pratend en terugblikkend door, omringd door de vele boeken die zijn kamer de uitstraling van studeerkamer gaven. Tijdens het gesprek greep hij soms naar een boek om een idee te onderstrepen. Hij sprak met trots over zijn promovendi en interesseerde zich voor alle nieuws uit de sector. De interesse en het enthousiasme waarmee hij gedurende zijn hele loopbaan anderen heeft gemotiveerd en geïnspireerd om te streven naar een mens-

waardige bejegening van mensen met verstandelijke beperkingen, is tot het laatst bij hem gebleven.

De redactie van NTZ is Ad van Gennep dank-

baar voor wat hij heeft betekend voor de zorg voor mensen met verstandelijke beperkingen.

Dr. Wil H.E. Buntinx
Hoofdredacteur NTZ

Uitreiking Ds. Visscherprijs 2020

Op donderdagmiddag 26 maart 2020 zal voor de dertiende

keer de tweejaarlijkse Ds. Visscherprijs voor het beste proefschrift in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking worden uitgereikt. Ditmaal weer in Utrecht, in de Janskerk.

De gratis toegankelijke bijeenkomst begint met een inleiding over de ontwikkeling en het belang van het wetenschappelijk onderzoek in de gehandicaptenzorg met referenties vanuit verschillende belanghebbenden.

Na de pauze zullen de drie genomineerden de belangrijkste implicaties van hun proefschrift presenteren, gevolgd door de Ds. Visscherlezing 2020. Tot slot wordt dan de winnaar bekend gemaakt en wordt de middag afgesloten met een feestelijke borrel. Zie vanaf januari 2020 www.ntzonline.nl/Ds.Visscherprijs voor aanmelding en het volledige programma.

In totaal zijn bij het jurysecretariaat 17 kandidaten aangemeld met een grote verscheidenheid aan boeiende onderwerpen. Op de website van NTZ/Ds.Visscherprijs (www.ntzonline.nl) staan de samenvattingen van alle ingezonden proefschriften vermeld. Eind januari

2020 zal de jury na uitvoerig overleg de namen van de drie

genomineerden vaststellen. In het maartnummer van NTZ zullen vervolgens de genomineerden bekend worden gemaakt en worden de samenvattingen van hun proefschriften gepubliceerd. Dan is ook het definitieve programma bekend.

Tot slot in alfabetische volgorde hieronder de lijst van alle ontvangen proefschriften:

Esther Bakker-Van Gijssel

A pro-active health assessment instrument for people with intellectual disability
Towards reducing health inequities

Leontien Bossink

A Move Ahead
Research into the physical activity support of people with (severe or profound) intellectual disabilities

Annemarie Dijkhuizen

Physical fitness and performance of daily activities in persons with intellectual disabilities and visual impairment
Towards improving conditions for participation

Tessa Frankena

Optimising inclusive health research: where expectations and realities meet

Meaningful collaboration with people with intellectual disabilities

Marion Kiewik

Prevention and Intervention of Substance Use and Misuse among Persons with Intellectual Disabilities

Maartje Knotter

The Whole is More

A Contextual Perspective on Attitudes and Reactions of Staff Towards Aggressive Behaviour of Clients with ID in Residential Institutions

Noortje Kuijken

Integrating health promotion into the everyday life of people with intellectual disabilities

Jans van Ool

Diagnostic and neuropsychiatric considerations in epilepsy and intellectual disability

Psychological perspectives

Tessa Overmars-Marx

Perspectives on neighbourhood social inclusion of people with intellectual disabilities

A study on social inclusion in the neighbourhood from the perspective of people with intellectual disabilities, neighbours and group home staff members

Maaïke van Rest

Social Information Processing in Adolescents with Mild to Borderline Intellectual Disability

Executive Functions, Situational Factors, and Instrument Development

Janice Sandjojo

Turning disabilities into abilities

Promoting self-management in people with intellectual disabilities

Baukje Schippers

Reduction of coercive measures

A multidisciplinary approach in care for people with intellectual disabilities

Francesca Snoeijen-Schouwenaars

Diagnostic, neuropsychiatric and therapeutic considerations in epilepsy and intellectual disability

Medical perspectives

Joke Stoffelen

Sexuality and intellectual disability

Lien Vanderkerken

Exploring new roads towards more family quality of life

A study on family quality of life, the family-centered approach, and the relation between both, in families with a child with intellectual disability in the context of home-based support in Flanders

Cis Vrijmoeth

Timely identification of people with intellectual disabilities in need of palliative care

Ilse Zaal-Schuller

Decision-making in uncertainty

End-of-life decision-making for severely disabled children

Van de uitgever

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum bedankt Wil Buntinx voor zijn bijdrage aan NTZ als eindredacteur / hoofdredacteur. Eenentwintig jaar lang vormde Wil een belangrijke schakel in de totstandkoming van iedere nieuwe editie. Mede dankzij hem

vond NTZ in 2002 zijn weg naar Van Gorcum en zal het tijdschrift komend jaar alweer zijn 45ste jaargang kunnen beleven. Wil, heel veel dank voor je inzet en alle geluk toegewenst!

Nieuwe vormgeving NTZ

Vanaf januari 2020 verschijnt NTZ in een nieuwe vormgeving op A4-formaat. Zo blijft de presentatie van de inhoud eigentijds

en aantrekkelijk. We hopen dat u als abonnee de nieuwe vormgeving waardeert en dat u NTZ nog lang met interesse leest.